

Anhang 3

Ekipa A3 – Autobus für Fußgänger: Plakat 1972

Autobus je skelet iščašene ideje, orahova ljuska u idiotizmu savršenog industrijalizma i tehnokratizma. Materijalnom nedovršenošću i idejnim savršenstvom, autobus omogućava uključivanje na razini ideje, direktno iritirajući svijest slobodnog izbora brojnošću varijacija. Jer, autobus je mogući dio ZET-a, ali i antiautobus Saobraćajnog poduzeća A3 (SPA3), to je dječja igračka, san dječje megalomanije, a može biti i želja za air-condition ljudi in the summer time. Autobus pruža slobodu, omogućava stvaranje onog broja varijanti koji zavisi od stepena uključivanja. Izbjegavajući mogućnost jedne konačne klasifikacije, put k očuvanju suštine čitavog projekta adekvatno osigurava TOLERANCIJA. AUTOBUS JE TOLERANCIJA. U odnosu prema statičnim intervencijama u urbanom prostoru, autobus priređuje nestvarno pred očima, vizuelnu neočekivanost u prostornom kretanju.

Komentari aktivnih i pasivnih konzumenata.

Grupa djece: Ovo je nevjerojatno, neponovljivo, ali mu vjerujemo.

Ljudi: Dodao bih to i to i ovo, i odličan je i ništa ne valja jer bih dadeo i ono, i kakvi su to hipici, ja bih tu volan pa motor, a ne troši benzin, niti zagađuje, ne stvara buku. Deco, pa to je autobus budućnosti!

Jedna baka: Napravit ću i ja sebi jedan.

I tako se ljudi znoje, muče ili pak zabavljaju, i s tih pozicija razumijevaju jedan od vidova ili neke od intencija autora. Ispod atraktivno-zabavljajke površine krije se rad koji postavlja pitanje preživljavanja, odnosno osviještava svijesti u času kolektivnog samouništenja. S druge strane, putnici-vozači, doživljavaju vrlo konstruktivne razgovore za vrijeme svoga putovanja gradom.

Anhang 4

Dritte Aprilbegegnung 1974: Bulletins

Bilten 3 18.4.1974

Posle UŠIVANJA FIKUSA Ilije ŠOŠKIĆA, BILTEN je zabeležilo utiske nekolicine posmatrača:

Džil Njterli: Mislim da je to veoma interesantno, ali sam takve stvari već videla u Londonu, kada istina nisu ušivali, već su samo snimali šumove biljaka kada ih čovek dodiruje – kada čovek nešto radi sa njima.

Pavlović Dušan: Vizuelno izvanredno, inače ništa drugo ne bih mogao da kažem.

Ljiljana Vojnović: Imala sam utisak da ušivaju živo biće i zato mi je bilo jako žao.

Bilten 5 20.4.1974

Raša Todosijević sa svojom predstavom «VO-DO-VIJA», želeći da prikaže «promenu sredine», vadi šarana iz staklenog suda u kome se on nalazio i ostavlja ga da se polako i sigurno uguši na vazduhu. Istovremeno u sebe naliva tolike količine vode. U početku on izaziva odgovarajući efekat kod gledalaca ali se vremenom, zbog razvlačenja, razvodnjava do te mere da sve što radi prelazi u apsurd.»

Tekst prenesen iz Studentskog radio programa «Indeks 202» od 20. aprila 1974.

Slobodan Đurđević

Bilten 6 21.4.1974

O «zvezdi od vatre» Marine Abramović, od posmatrača smo čuli: Aleksandar Postolović: Teško je govoriti posle predstave jer je utisak veoma snažan. Čini mi se da ono što prošireni mediji nude, a što je Marina uspela da izvede do kraja, je to da čovek zaista postaje umetnost trenutka. Ovakva umetnost traje dok traje život. Zaista je teško sada govoriti, jer sam još pod utiskom ovoga što sam video.

Vladan Radovanović: Stvarno iskustvo, za razli-

ku od klasične umetnosti jeste akcenat stavlja na objekt a ne na ovo što se stvarno događa, što se ne može patvoriti. Milica Starčević: Veoma sugestivno i veoma tragično.

Bilten Nr. 7 1974

U povodu «Zvezda od vatre» Marine Abramović

Kako sam od strane biltena bio zamoljen, predstave Marine Abramović «Zvezda od vatre» da iznesem svoje utiske, činim to, ovoga puta, u nešto sređenijoj formi, (u odnosu na izjavu u anketi), kako u ravni jezika, tako i u logičko-estetičkom sistemu koji razumem. Konfuznost mojih misli, povodom predstave, ovoga puta ne želim da branim, ali moram napomenuti da su one prouzrokovane i izuzetnim delovanjem predstave na mene. Budući da davno nisam prisustvovao jednoj umetničkoj kreaciji koja je na mene ostavila bitan utisak uverljivosti i celovitosti umetničkog traganja za «ljudskom duhovnošću», razumljiva je sva «sluđenost trenutka» u koju sam zapao.

Naviknuti da umetničko delo uvek posmatramo razdvojeno od njegovog tvorca, da problem umetničkog gotovo uvek sagledavamo u domenu dela samog (romana, slike, skulpture), u povodu predstve Marine Abramović dolazimo u koliziju sa takvim estetskim opredeljenima, koja nam nude savremeni estetski sistemi mišljenja i vrednovanja umetničkog dela. Prošireni mediji koji se tek, kanda, bore za ustanovljenje svog estetičkog sistema, dobijaju, u bitnom smislu jedan celovit pogled na svet ovom i ovakvim predavanjima, ukoliko se one uopšte mogu nazvati predstavama.

Umetnost, dakako, davno već ne budi radoznalost «prosečnog čoveka». Ona ga zapravo, samo zbunjuje nepraktičnim zagonetkama. Razloge ne treba tražiti u tome kako prosečan čovek (savremeni) nije u stanju da razume ili dosegne vrhunsku umetničku kreaciju, niti u tome što je, budući okupiran svojim angažovanjem egzistencije radi, prezauzet da bi uživao u umetničkom delu. Razlozi su jednostavno, u tome što su tvorevine «stare» «lepe» umetnosti ODSLUŽILE svoje. Celoviti sistemi mišljenja (logičkog, estetičkog, religioznog itd.), sadržani u njihovim osnovnim pojmovima sad nas sputavaju. Da

bismo otkrili novu moć za iskazivanje duhovnog, umetničkog, mi moramo ustanoviti čitav jedan svet NOVIH pitanja.

Marina Abramović upravo to čini. Ona nema pretenzije da njena umetnička kreacija bude zauvek data, dograđena i završena. Umetničko traje u toku događanja i stvaranja umetničkog dela, i izvan toga svaki tretman umetničkog čina je besmislen i neprikladan. Percepcija umetničkog sada traje u okvirima trajanja umetničke kreacije, i intenzitet iskazivosti umetničkog dela, njegove «unutrašnje energije», bitan je činilac za razumevanje i primanje samog umetničkog dela. Nemogućnost ponovljivosti svakog datog umetničkog dela, čini utiske psihološki uverljivijim kao i neizbrisivi dojam sopstvenog (gledaočevog) učešća (SA UČESTVOVANJEM) u ovom ČINU umetničkih kreacija. Ako se opet vratimo na prosečnog «posmatrača», koji sudi o jednom umetničkom delu, onda, u ravni motivacije njegovog pristupa tom delu, možemo uočiti tri (ili više, svejedno) zaključka. Prva njegova primedba obično se svodi na to da slika nije (ili jeste) SASVIM verna. Druga primedba svela bi se na to, da PREDMET (umetničko delo) jeste ili nije bilo VREDNO prikazati, i treće, da je delo «PRIJATNO» ili «NEPRIJATNO». Sve ove primedbe zasnivaju se na merilima koje nemaju bitne veze sa umetnošću. Prva primedba svodi umetnike na nivo prodavca cipela. Jer insistiranje na OBJEKTU, uglavnom je težnja da se o objektu sudi kao o mogućoj robi. Druga primedba odnosi se na objekat, ali ne njegovog odnosa sa delom, njegovih vrlina i mana vizuelno – perceptualne prirode, već njegove veze sa svim drugim osim sa samim DELOM. Tu merilo vrednosti objekta može imati i moralni, religiozni ili, pak, istorijski smisao. Treća zamerka tiče se jednog «estetskog» svojstva umetničkog dela, – njegove moći da u nama izazove određenu psihološku reakciju.

Sve ove odlike jednog umetničkog fenomena mogu se odnositi i na uređenost jednog biroa. Nije problem u tome da umetničko delo, kako bi to od nas tražio Gete, da lep MODEL naslikamo majstorski verno. A doživljavamo kao BESKRAJNI sklad objekta i dela (pa to su radile i rade sve DRUGE umetnosti); niti da ga prepustimo mušterijama koje pobuđuju u posmatraču već istinske težnje za «KALKULACIJOM vizuelnih formi». Ako, pak, umetnik živi SAM umetnički čin onda tim bolje, i za samo delo, i za umetnika. Aleksandar Postolović.